MEĐUNARODNI KULTURNOPOVIJESNI SIMPOZIJ "MOGERSDORF", MOGERSDORF (AUSTRIJA), 4.-7. VII. 2000.

Trideseti po redu Međunarodni kulturnopovijesni simpozij "*Mogersdorf*" održan je od 4. do 7. srpnja 2000. godine u mjestu po kojemu simpoziju nosi ime i gdje je prvi puta bio održan 1969. godine, u južnogradišćanskom mjestu Mogersdorf. Tema ovogodišnjeg okupljanja bila je "*Crkva, država i društvo na Panonskom prostoru – pučka pobožnost, obrazovanje i socijalna skrb*". S obzirom na ovu značajnu obljetnicu čitav je simpozij protekao u svečanom obilježavanju trideset godina postojanja, kako kroz kulturno-umjetnički program u organizaciji domaćina simpozija – Zemaljske vlade pokrajine Burgenland – tako i kroz dokumentacijsku izložbu "*30 godina Međunarodnog kulturnopovijesnog simpozija Mogersdorf*", u kojoj je kroz brojne fotografije, novinske tekstove, objavljene zbornike i drugi dokumentacijski materijal retrospektivno prikazano tri desetljeća ovog iznimno značajnog i vrijednog simpozija.

O važnosti tridesetogodišnjeg okupljanja austrijskih, mađarskih, hrvatskih i slovenskih povjesničara i drugih znanstvenika govorio je na svečanom otvaranju simpozija zemaljski poglavar pokrajine Burgenland **Karl Stix**. Naglasivši važnost međusobne znanstvene suradnje istraživača sa područja koje simpozij okuplja, gospodin Stix govorio je o simpoziju "*Mogerdorf*" kao medijatoru i posredniku ideja, znanstvenih rezultata i poticaja među sudionicima ali i kao istaknutom mjestu susreta i upoznavanja kultura susjednih naroda i zemalja, te rasadniku prijateljstva i suradnje znanstvenika s Panonskog prostora. Jedan od živućih osnivača simpozija, **dr. Johann Seedoch** govorio je o povijesti "Mogersdorfa", o ideji zajedničkog okupljanju znanstvenika ovih krajeva sredinom 60-ih godina 20. st., trnovitim putevima realizacije i održavanja ovog iznimnog simpozija kroz protekla desetljeća, te o budućnosti simpozija "Mogersdorf" i perspektivama daljnjih istraživanja povijesti Panonske regije. Ovaj istaknuti znanstvenik i dugogodišnji ravnatelj Zemaljskog arhiva u Eisenstadtu/Gradišću dosegnuo je i prestižni rang dvorskog savjetnika, a prilikom proslave 30. obljetnice simpozija "Mogersdorf" lokalne vlasti zahvalile su mu se uručivanjem zlatnog prstena za sve što je učinio na njegovoj međunarodnoj afirmaciji.

Uvodni referat pod naslovom "*Vjera, obrazovanje, Caritas. Putovi Crkve na Panonskom prostoru*" održao je **dr. Hans Peter Zeifel** iz Eisenstadta. Dr. Zeifel je u svom izlaganju dao sažet presjek djelovanja i uloge Crkve na Panonskom prostoru od dolaska Mađara i prihvaćanja kršćanstva za vrijeme kralja Stjepana, preko svestranog i bogatog rada niza redovničkih zajednica (cistercita, jezuita, franjevaca, pavlina itd.), pa sve do značajnih promjena u religioznoj topografiji i položaja Crkve u društvu za vrijeme prosvjetiteljstva i cara Josipa II. Posebno je naglasio veliku ulogu Crkve u razvoju školstva, znanosti i kulturnog života uopće.

Nadovezujući se na referat svoga prethodnika, **prof. dr. Gustav Reingrabner** iz Beča u svom je izlaganju "*Školstvo kao dio evangeličke crkvene misije u današnjem Gradišću između Patetna o toleranciji i Anschlußa – motivi, tendencije i problemi*", istaknuo važnost Patenta o toleranciji od 25. X. 1781. - kojim je luteranima, kalvinistima i grko-pravoslavnima zajamčena građanska jednakost s katoličkim stanovništvom, te sloboda bogoštovlja - za daljnji razvoj školstva u Gradišću. Govoreći o teoretskim i teološkim temeljima učvršćivanja školstva, autor je naglasio važnost reformatorskih ideja koje su prisutne u njima: dužnost kršćana da aktivno sudjeluju u vjerskom ali i općinskom životu zajednice, važnost naobrazbe itd. Pritom Reinbgrabner navodi kao primjer školskog ravnatelja koji nije imao samo zadatak poučavanja i upravljanja povjerenom mu školom, već je morao aktivno sudjelovati u životu Crkve i općine. Evangeličke su škole

obično bile podizane u većim mjestima, sjedištima propovjednika i bile su mahom jednorazredne. Mreža škola u provincijama razvija se tek u 19. st., a veći broj školskih razreda razmjerno raste s povećanjem broja stanovništva u istom stoljeću. Škole su trebale biti, tvrdi Reinbgrabner, "*rasadnik kršćanske misli*" ali i "*čuvar domoljubnih osjećaja vjernika*". Međutim, svojevrsni lom nastaje u 20. st., poglavito 30-ih godina, kada tradicionalne veze evangeličkih škola i države počinju naglo pucati, da bi nakon Anschlußa 1938. godine iz političkih razloga došlo do presudnog udarca i kraja evangeličkog školstva u Gradišću.

I dok je **mr. Johannes Reiss** iz Eisenstadta u referatu "*Pravoslavlje i ortodoksija u Esterhazyjevom Sedmograđu*" govorio o položaju i ulozi pravoslavlja u Erdelju, **dr. Thomas Aigner** iz St. Pöltena u svom je izlaganju naslovljenom "*Donjoaustrijska hodočasnička mjesta kao privlačna središta za ugarske hodočasnike*" govorio o pojavi svojevrsnog hodočasničkog kraja u Donjoj Austriji u 17. i 18. st., koji svoje porijeklo izvodi još od srednjeg vijeka, a kojemu je val protureformacije dao nove impulse. Aigner je posebno analizirao razloge koji su ugarske hodočasnike vodili na udaljena hodočašća, kao i njihovo porijeklo, zaključivši kako su razlozi bili složeni i mnogostrani: od pojedinačnih, osobnih razloga, do zajedničkih, tzv. iskupljeničkih hodočašća.

Pokrajinu Štajersku predstavljala je troočlana delegacija iz Graza: **dr. Alois Ruhri**, **prof. dr. Helmut Eberhart** i **prof. dr. Werner Tscherne**. U referatu "*Društveni angažman crkvenih institucija u novom vijeku u Štajerskoj*" Alois Ruhri prikazao je mnogostruku djelatnu ulogu Crkve u svim područjima društvenog života Štajerske od 16. st. do sredine prošlog stoljeća. Naime, već od 16. st., ističe Ruhri, pojavljuje se u Štajerskoj čitav niz novih redovničkih zajednica, poput npr. reda Milosrdne braće (*Barmherzigen Brüder*) koji su na obali Mure u Grazu podigli 1615. bolnicu ili, pak, red Sestara milosrdnica (*Barmherzigen Schwestern*) koji se osobito brinuo za njegu i skrb bolesnika i nemoćnih, starijih osoba, potom od 1865. red Sestara iz Voraua (*Vorauer Schwestern*) koje su osnovale bolnicu u Vorau, te se aktivno angažirale u nizu institucija socijalnog karaktera itd. Od 1848. nadalje osnivaju se brojna katolička društva unutar ali i izvan katoličkih župnih organizacija, od kojih su mnoge bile uključene u socio-ekonomska zbivanja svoga vremena. Međutim, zaključuje autor, spomenuta su društva u međuraću izgubila na svome značenju. Nakon što su zabranjena 1938./39. za vrijeme nacionalsocijalističkog režima u Austriji, katoličke se društvene organizacije prijeratnog tipa nakon 1945. pojavljuju u vrlo malom broju. Crkvena "*društvena svijest*" biti će otada realizirana prije svega kroz instituciju "*Caritasa*" unutar katoličke Crkve ili kroz slične ustanove u evangeličkim crkvenim zajednicama.

O "*Ulozi Crkve u školstvu u Štajerskoj*" govorio je Werner Tscherne. Napominjući kako su se u kasnom srednjem vijeku pojavili prvi oblici školstva kroz župne i redovničke organizacije, Tscherne ističe značajnu ulogu reformacije i protureformacije u sveukupnom razvoju i značaju školstva. Kod mnogih se u to vrijeme javila želja za učenjem pisanja i čitanja, te je taj pobuđeni interes za obrazovanjem bio realiziran preko poznatih župnih škola. Tijekom 16. st. razvija se čitava mreža škola u kojima se podučavalo na njemačkom jeziku i u kojima su polaznici mogli steći osnovna znanja. Do značajnih promjena dolazi u vrijeme prosvjetiteljstva, te u to vrijeme organizacija školstva i prosvjeta dobivaju čvršći oblik. Tako na zahtjev carice Marije Terezije opat Felbiger von Sagen započinje s izgradnjom jedinstvenog školskog sustava i zajedničke metodologije školovanja u Austriji.

Helmut Eberhard govorio je, pak, o "*Pučkoj pobožnosti i Protureformaciji*". Označivši spaljivanje protestantske literature na mjestu današnje Antoniuskirche u Paulustorgasse u Grazu, u kolovozu 1600. godine, simboličnim i formalnim krajem protureformacije

macije u Štajerskoj, Ebenhard je o razdoblju što slijedi – od sredine 17. do sredine 18. st. – govorio kao o vremenu bujanja pučke pobožnosti, te osobito prakse hodočašćenja vjernika svetim mjestima. Trudeći se ukloniti tragove protestantizma, katolička je Crkva nastojala stanovništvo što više vezati uz sebe, te je, tvrdi Eberhard, poticala bliža i dalja hodočašća u stara ali i nova sveta mjesta. U sve većem okretanju prema Crkvi, traženju njene pomoći i zagovoru Svetih, autor razloge vidi u izloženosti Istočne Štajerske prirodnim katastrofama i ratnim događanjima, kao i slaboj medicinskoj opskrbljenosti u slučaju iznenadnih nesreća i bolesti. Prirodne nepogode i ratove ondašnje je stanovništvo vidjelo kao kaznu Božju i tražilo je, kroz brojna hodočašća i molitve, oprost i zaštitu kod Svetaca i Boga.

Dr. Stanko Andrić iz Slavonskog Broda dao je u svom referatu "*Srednjovjekovni samostani i njihova društvena okolina u Slavoniji i Srijemu*" sažet prikaz rasprostranjenosti srednjovjekovnih samostana na prostoru između rijeka Save i Drave (danas Slavonija), te njihovog prirodnog produžetka između Dunava i Save (Srijem). Zanimljivo je da je u srednjem vijeku ova regija obuhvaćala više od 30 samostana desetak različitih redovničkih zajednica: benediktinaca (Bijela, Rudina, Nuštar, Banoštor, Grabovo, Nagelos, Dubovo, Grgurevci), cistercita (Kutjevo i Petrovaradin), templara i ivanovaca (Pakrac, Dopsin, Karaševo, Sveti Martin kraj Našica), dominikanaca (Gorjani, Požega, Virovitica), franjevaca (Našice, Virovitica, Požega, Ilok, Đakovo, Šarengrad, Čerević, Manđelos, Voćin, Ališan i dr.), pavlina (Dobra Kuća, Špišić-Bukovica) i dr. Govoreći o njihovoj društvenoj okolini i uvjetovanosti njihove relativne brojnosti na ovom teritoriju, Andrić napominje kako su mnogi samostani – posebice benediktinski (pet ili šest njihovih samostana) i franjevački (najmanje četiri samostana), te bogata cistercitska opatija u Petrovaradinu – bili koncentrirani u Srijemu, osobito u brdovitoj regiji Fruške gore, što očito održava relativni ekonomski prosperitet toga područja u srednjem vijeku.

Mr. Zoran Velagić iz Zagreba u svom je izlaganju "*Dvostruki komunikacijski proces: govorne i pisane metode (jezuitska, franjevačka i pavlinska literatura u ranomodernoj Hrvatskoj*" upozorio na činjenicu kako je u ambijentu koji je pretežno bio neliteraran, čitanje tekstova naglas imalo značajnu ulogu u prenošenju religijskih istina običnome puku. Tzv. *knjigoznanci*, navodi Velagić, čitali su naglas ne samo članovima svojih obitelji, već i ostalim članovima zajednice. Autor navodi slučajeve misija tijekom kojih je misionar donosio sa sobom male knjižice (molitve ili katekizam) članovima zajednice u kojoj je vršio misiju. Nakon njegova odlaska, knjiga je služila za prenošenje onih poruka koje je misionar širio sa propovjedaonice tijekom svog boravka u zajednici. Stoga, zaključuje Velagić, iako postoje značajne razlike između čitanja i slušanja, u psihološkom i fizičkom smislu, postoje također i neki zajednički aspekti između oralne i pisane kulture koje nikako ne treba zanemarivati u istraživanju pučke kulture ranomoderne Hrvatske.

U referatu naslovljenom "*Problem pučke religioznosti i uloga svećenstva u Hrvatskoj u novom vijeku*" **dr. Mijo Korade** iz Zagreba definirao je pučku religioznost kao narodni izraz kršćanskog vjerovanja izvedenog u određenom ambijentu, doduše drugačijeg, ali ne bezuvjetno u suprotnosti sa službenim i akademskih stajalištima. Radi se, tvrdi Korade, o vjerovanju koje proizlazi iz autentičnih kršćanskih vrijednosti ali ipak nosi u sebi neke elemente pretjeranosti, zlouporabe i nagrđivanja. Govoreći o ambijentu njena nastanka –16.-18. st. – autor naglašava presudni utjecaj ratova s Osmanlijama i njihovih pljačkaških pohoda. U takvom ambijentu razvili su se tipični obrasci pučke pobožnosti, kao npr. hodočašća, procesije i druge vanjske manifestacije, obožavanje svetaca i relikvija itd. Međutim, razvili su se i različiti oblici praznovjerja (vračanje, vjerovanje u vještice, vilinske kraljeve itd.). Protiv takvih oblika religioznosti ustali su mnogi poznati putujući pisci i književnici (npr. A. Fortis, M. A. Relković, A.

Ivanošić, I. Lovrić i dr.), optužujući svećenstvo za poticanje praznovjerja u narodu (osobito kroz nadriliječništvo). Pozitivnu, pak, ulogu u poboljšavanju religioznoga života odigrali su apostolski i kanonski vizitatori koji su na temelju uputa iz Rima ili iz mjesnih ordinarijata istraživali i ispravljali svakovrsne negativnosti u religijskom životu puka.

Dr. Janez Šumrada iz Maribora govorio je o "*Oblicima pučke pobožnosti od kasnog srednjeg vijeka do vremena baroka u slovenskim zemljama*", a **dr. Jože Ciperle** iz Ljubljane predstavio se referatom o "*Ljubljanskom liceju*". Ljubljanski licej pripadao je onoj vrsti austrijskih liceja u kojima se nije mogao steći akademski stupanj odnosno nije imao pravo podijeljivanja akademske časti (doktora, inženjera i sl.). Licej je obuhvaćao tri studijska pravca: filozofski, medicinsko-kirurški i teološki, te jedan broj neobvezatnih predmeta kao što su ekonomija, povijest i moderni jezici, pa čak i slovenski jezik. Neposredno vođenje ljubljanskog liceja bilo je u rukama studijskih ravnatelja kojima je u vrhovni nadzor bilo povjereno nadgledanje "literarnog napretka" i "moralnog ponašanja" učenika. Birani od strane zemaljskih vlasti ravnatelji su vodili fakultete i zajednički se brinuli za "prosperitet liceja". Kod većine predmeta predavalo se na latinskom jeziku, dok su pedagogija i slovenski bili podučavani na njemačkom, a, što je osobito zanimljivo, pastoralna teologija isključivo na slovenskom. Broj polaznika ljubljanskog liceja porastao je najviše u drugoj polovici 20-ih godina 19. st. i dosegnuo je brojku od preko 200 studenata, da bi se od 1830. taj broj nekako ustalio između 100 i 150 polaznika. Nesumnjivo je licej u Ljubljani, tvrdi Ciperle, imao značajnu društvenu i kulturnu funkciju u razvijanju nacionalne svijesti Slovenaca u tadašnjoj Kranjskoj, te je kroz dugi niz godina, sve do gašenja 1848., bio odskočnom daskom za nastavak studija na sveučilištima u Monarhiji.

Govoreći u referatu "*Slovenski hodočasnici između religije, turizma i p*olitike", **dr. Stane Granda** iz Ljubljanje naglasio je vezu između hodočasničkih mjesta, političkih intervencija u pitanja hodočašćenja slovenskog puka, te razvoja turizma u hodočasničkim krajevima. Navodi u tom smislu primjer hodočasničkog mjesta Brezje i turističkog "raja" Bleda s crkvicom na jezerskom otoku, kamo su se nakon sklapanja braka u Brezju često znali uputiti bračni parovi iz unutrašnjosti. Kao primjer miješanja vlasti u pitanja hodočašća Granda navodi opet primjer Brezja u Gorenjskoj. Hodočašća u to mjesto komunistički je režim nakon Drugog svjetskog rata nastojao zakonom spriječiti, pa je domišljat i žilav otpor vjerništva prerastao s vremenom u velike antikomunističke manifestacije.

Svi mađarski referenti došli su iz Budimpešte: **prof. dr. András Kubiny, prof. dr. Gábor Tüskés** i **prof. dr. Éva Knapp**, te **prof. dr. László Solymosi**. A. Kubiny govorio je o "*Bolnicama u srednjovjekovnim gradovima u Ugarskoj*", a L. Solymosi, u referatu "*Puk u sakralnim službama u Ugarskoj u vrijeme Arpadovića*", o posebnom sloju službenika na crkvenim posjedima u 11.-13. st., čije su dužnosti bile usko vezane uz liturgijske djelatnosti u Crkvi. Riječ je o tzv. "dušnicima" (dusnok, torló, exsequialis) i "zvonarima" (glöckner, harangozó, campanarius, campanista) koje ne nalazimo, navodi autor, na krunskim i drugim posjedima svjetovnih vladara. "Dušnici" su bili obvezatni da kod pokopa ili godišnjice smrti nekadašnjih gospodara prikažu misu za spas duša, te za uspomenu na umrle prikažu gozbu od određene količine ribe, kruha i pića. Dužnosti "zvonara" bile su, razumije se različite od obveza "dušnika" i bile su vezane uz crkvene liturgijske djelatnosti. Ovi su službenici, zaključuje Solymosi, živjeli u uskoj zavisnosti od Crkve i na prostranim crkvenim dobrima u Ugarskoj u vrijeme dinastije Arpadovića.

Gábor Tüskés i Éva Knapp govorili su u referatu "*Austrijsko-ugarske veze u zrcalu hodočašća u vrijeme baroka*". Autori su osobito istaknuli ulogu hodočašća kao svojevrsnog oblika teritorijalnih migracija kroz koje su dvije etničke zajednice imale priliku

upoznati međusobne kulture. U drugoj polovici 17. st. i prvoj polovici 18. st. imala su hodočašća važnu ulogu kod provođenja protureformacijske i protuosmanlijske politike habsburške dinastije u Ugarskoj. U drugoj polovici 18. st., osobito pod utjecajem jozefinističkih mjera, ograničena su hodočašća, da bi se potom ponovo obnovila u još većem opsegu. Tüskés i Knapp zaključuju kako su mjesta hodočašća kulturne zone austrijske i ugarske kulture koja povezuju Ugarsku sa Zapadnom Europom.

Osim radnog dijela organizatori simpozija u Mogersdorfu organizirali su i niz dodatnih i uobičajenih kulturno-umjetničkih sadržaja, od kojih valja spomenuti izlet u Stadschlaining i posjetu tamošnjoj izložbi "*Krieg oder Frieden*", zatim izlet u prelijepo hodočasničko mjesto Maria Weinberg, gdje se nalazi i istoimena crkva, te obilazak vinskog muzeja u obližnjem Moschendorfu. Osim toga, u župnoj je crkvi u Mogersdorfu bio organiziran i prigodni koncert na kojemu su nastupili solisti prof. Georg Arányi-Aschner i Sigrid Horváth, te gudački kvartet "*Pannonia*".

Ivica Šute

"MOGERSDORF 2001.", KÖSZEG (MAĐARSKA), 3.-6. VII. 2001.

U mađarskom gradu Köszegu, u organizaciji županije Vás i grada Köszega, održan je od 3. do 6. srpnja 2001. godine, 31. Međunarodni kulturnopovijesni simpozij "*Mogersdorf*".[1]

Tema ovogodišnjeg simpozija, koji je ponovno okupio brojne povjesničare i druge znanstvenike iz Mađarske, Austrije, Hrvatske i Slovenije, bila je "*Uloga Crkve u modernizacijskim društvenim procesima u 18. i 19. stoljeću na Panonskom prostoru.*"

Nakon pozdravnih govora predstavnika svih prisutnih delegacija[2] u kojima su izražene nade da će i ovogodišnji susret znanstvenika pridonijeti međusobnom zbližavanju zemalja sudionika ali i jačanju njihove znanstvene suradnje, uslijedio je uvodni referat **dr. László Csorbe** iz Budimpešte, u kojemu je autor ukazao na neka bitna pitanja vezana uz crkvenu politiku i sveukupne procese moderniziracije Habsburške Monarhije u 18. i 19. stoljeću. Predavanje je, kao i čitav simpozij, održano u lijepo uređenoj i arhitektonski dojmljivoj gimnaziji[3] koja nosi ime značajnog vojskovođe i branitelja grada Köszega od Osmanlija u 16. stoljeću, Hrvata Nikole Jurišića.

Nakon svečanog otvaranja simpozija, referente i sudionike ovogodišnjeg "Mogersdorfa" primio je i srdačno pozdravio u ime domaćina skupa, predsjednik Županijske skupštine Vás, gospodin Péter Markó.

Domaćine iz Mađarske, uz već spomenuti referat dr. Csorbe, predstavljala su još dvojica referenata: **János Barta** iz Debrecena s radom "*Crkvena i religijska politika Habsburgovaca u Ugarskoj u 18. stoljeću*" i **Csaba Fazekas** iz Miskolca s temom "*Počeci političkog katolicizma i građanskog pokreta u Ugarskoj od 1790. do 1848.*".

Govoreći o problemima koje je bečkom dvoru zadao značajan broj protestanata u Ugarskoj nakon oslobađanja od Osmanlija i njene ponovne reunifikacije, J. Barta posebno je analizirao nedosljednost pravne regulative u religijskim pitanjima Ugarske u 18. stoljeću. Upozoravajući kako su raniji mirovni dogovori između Habsburgovaca i transilvanijske vlade, kojima je bila zagarantirana široka sloboda za protestante, već po završetku rata za oslobođenje bili ignorirani od strane Beča, autor ističe kako su slične tendencije uskraćivanja prava protestanata u javnom i privatnom životu bile prisutne i u odnosima vladara (*Carolina Resolutio* iz 1731. kralja Karla III., kritike Marije Terezije iz 1741.) prema protestantskom pitanju uopće. Ipak, zaključuje Barta, znatan broj protestanata uspio se oduprijeti rekatolizacijskoj politici Habsburgovaca, te su koncem 18. st. u Ugarskoj četvrtinu stanovništva činili upravo protestanti (14% kalvinisti,

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA LIV
ZAGREB 2001.

UDK 93/99
ISSN 0351-2193
Historijski zbornik, god. LIV, str.1-250, Zagreb 2001.

Izdavač
Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor
Slaven Bertoša
Mirjana Gross
Ivan Kampuš
Franko Mirošević
Ivica Prlender
Tomislav Raukar
Petar Strčić
Josip Vrandečić

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:
ABC Clio
Historical Abstracts
America: History and Life

Adresa uredništva
Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:
Horetzky